

Négy film az iskolai megértésről és párbeszédéről

TUBA MÁRTA

magyar-angol szakos tanár, PhD

(Gárdonyi Géza Általános Iskola és Gimnázium, Érd)

drtubamarta@gmail.com

Mit szimbolizálhat Babel a mai ember számára? A Bolyai Műhely Alapítvány és a Bolyai Önképző Kör két tanácskozását összefoglaló kötet írásait áttanulmányozva – amelyek rendre a Mózes I. könyvében olvasható történetre hivatkoznak – Babel jelentheti 1. a nyelvet, az emberek közötti megértést és párbeszédet, a nyelvi gazdagságot és sokszínűséget; valamint jelentheti 2. a zűrzavart, a kultúrák közötti átjárhatóság és átjárhatatlanság mértékét (Gózon 2024: 5; Balázs 2025; Csepeli 2025). Az elbeszélő hagyomány másik ősi rétegében, a görög mitológiában is található magyarázat a nyelvek eredetére. Itt nem Jahve, hanem Hermész osztotta meg a városépítők nyelvét, ezzel együtt nemzetekre szétválasztva az embereket és a vizályt elültetve közéjük, bár – mint a követek és tolmácsok istene – a fordítás művészetével is megajándékozta őket (Trencsényi-Waldapfel 1964: 8-9). Umberto Eco pamfletje nyomán Hermész ajándékának tekinthetjük az ókori rabszolgaírnokok szerepét betöltő laptopok fordítóprogramjait (Eco 2015: 105-108), a mai fordítóablakokat. A Babel szimbólum tehát a nyelven és a kontextuson kívül az adó és a vevő közötti üzenetváltás mindenkori kódját és csatornáját is magába foglalja: a teljes kommunikációs folyamat időbe vetett, változó tényezőit.

A következőkben értelmezett filmek témaköre a mai európai iskolák Bábele: milyen változások okozhatnak zavart a pedagógiai kommunikációban?

Nyelv, megértés, párbeszéd

Az osztály, észt (2007) és a Még egy kört mindenkinek (2020) dán filmdráma szerint a megértés, önmegértés hiánya felelős az iskolai kommunikációs partnerek párbeszédképtelenségéért (Balázs 2009, H. Tóth 2025). Köztudott, hogy a tinédzserek számára fontosabbá válnak a kortársak, mint a család, és ennek következtében nehezebben értenek szót a szüleikkel, az észt film azonban kiélezi az értetlenséget és végigviszi az elszigetelődés következményét, ami nem más, mint családi és iskolai tragédia. A dán film a tanárok kapcsolataira fókuszál. Szintén közismert tényből indul ki: a 45-50 éves tanárokat eléri az életközépi válság, jelentkeznek náluk a kiégés tünetei. A filmbeli tanári kar tagjai különféleképpen próbálnak túljutni ezen az életszakaszon.

Van, aki megéri önmagát, családját, tanítványait, de van, aki nem tud megküzdeni lelki problémáival, öngyilkos lesz.

Ilmar Raag eszt rendező (és forgatókönyvíró) első játékfilmjének témája az iskolai erőszak. A film valós eseményeken alapul. Egy középiskolai osztály fiútanulói közötti rivalizálás zaklatássá, majd az áldozat, Joosef végső válszálul tömegmészárlássá fajul. Megdöbbenő, ahogyan az erőfitogtatás erőszakot szül, a valóságban és a virtuális világban egymásra hatva eszkalálódik. A film kulcsszava a becsület. „Mi a becsület? Szívást, beköpést emlegetünk, de a becsületről soha nem esik szó” (Előhang). A fiúk között él a csapatszellem, a lányok inkább azt gondolják, hogy az erődemonstráció természetes: Kaspar: „Néztem volna végig, hogy megverik?” Thea: „Ez mindig is így volt”. Kaspar: „Ez becsületbeli ügy”.

A szülők tipikusan viselkednek. Joosef apja, aki katona, visszavágásra buzdítja fiát: álljon ki magáért, különben soha nem lesz becsülete. Az anya viszont telefonál az osztályfőnöknek, mikor fia már nem tudja eltitkolni előtte, hogy véresre verték. A visszajelzés lehetőségéről, a konfliktuskezelés kultúrájáról többet mond a tanároknak és Kaspar nagymamájának viselkedése. A tanárok a végtelenségig háriának, az igazgatónőt és a nagymamát előítéletek vezérlik. A nagymamát azért, mert Kaspar árva, ráadásul körzeten kívüli gyerek, nekik mindennel meg kell alkudniuk, hogy ebben a gimnáziumban érettségizhessen. Az igazgatónőnek szintén gyors megoldások kellene: nem vizsgálódik, nem kérdez. A felnőttek engedékenyek a nyílt agresszióval szemben, ami jelentősen növeli az agresszív megnyilvánulásokat, de a problémát nem oldja meg (Balázs 1987ab, 1994; 2020: 169–178; Balázs–Dede 2021: 79). A nyílt agresszió a verbalitás előtti szinten rendezzi a konfliktust.

Thomas Vinterberg rendező (és forgatókönyvíró) dán-svéd-holland koprodukcióban készült nagyjátékfilmjének mottója az ifjúság: „Qu'est-ce que le jeunesse? Un rêve. Qu'est-ce que l'amour? Le contenu du rêve” (Søren Kirkegaard). A mottó a film keletkezési körülményeire és cselekményére is vonatkozik. Vinterberg 2019-ben autóbaleset következtében elvesztette lányát. A filmet neki dedikálta, és az ő iskolájában, egykori osztálytársaival forgatta. A cselekmény az ifjúság elmúlását a végzős diákok és a tanárok életkori-társadalmi határátlépésével ábrázolja. A végzősök beavatásszerű bulija a tőfutás, sörivás, őrizetbe vétellel végződő randalírozás a városban, amellyel kifejezik, hogy ifjúkorból felnőttkorba lépnek. A tanárok is tabut törnek: érzékelik, de elutasítják az öregedést, és életközépi fásultságuk megszüntetéséért folyamatosan szeszt isznak az iskolában.

Nikolaj, a pszichológus adja kollégáinak – Martinnak, Tommynak, Peternek – az ötletet, hogy teszteljének egy tudományos (áltudományos!) hipotézist, és írjanak tanulmányt eredményeikről. A pedagógiai kísérlet nagyon szórt eredménnyel zárul. Kezdetben mind a négyen felszabadulnak a

tanításban. A javuló kapcsolatnak köszönhetően a diákok jobban teljesítenek, Tommy szemüveges, csapattársaktól mellőzött kis focistája is gölt rúg. A kísérletnek ezen a pontján Martin kiszállna, ám a csoportnyomás hatására mégis továbbmegy, és mindnyájan elveszítik a kontrollt.

A diákoknak az érettségi vizsga jelenti a válsághelyzetet. A skandináv országokban az érettségi még jelentősebb, látványosabb társadalmi esemény, mint Magyarországon: a végzősök fehér sapkát kapnak, és nyilvános ünnepeléssel, mulatozással adják tudtára az egész városnak, hogy ők immáron felnőttek. Peter tanítványa már egyszer megbukott, még egyszer nem vizsgázhat sikertelenül. Annyira szorong, hogy Peter a saját módszerükkel segíti őt át a vizsgán (az alkohol megoldja a nyelvet).

Milyen megküzdési stratégia vezet sikerre életünk átmeneteiben? Martint elhagyja a felesége, Nikolaj családi élete viszont rövidesen rendeződik. Peter kapcsolatot alakít ki kolléganőjével: „El kell fogadnunk, hogy esendők vagyunk, csak így szerethetjük egymást és az életet”. Vele szemben Tommy annyira kudarcosnak tartja helyzetét, hogy a tengerbe öli magát, holott focistái számára hazát teremtett: a temetésén a dán himnusszal búcsúznak tőle a gyerekek, amit ő tanított meg nekik.

Kultúrák, tudások, kapcsolati szintek

Az osztály, francia (2014) és az Elfogy a levegő magyar filmdráma (2023) a kortárs kontextuális tényezők zavaró hatását emeli ki. A francia film a bevándorlók beilleszkedési kudarcát, a magyar film a nemzeti kultúrán belül, a nevelési-oktatási partnerek között fennálló értékrendkülönbség tragikus következményeit mutatja be: a francia diákot és a magyar tanárt egyaránt kicsapják az iskolából.

A francia filmet Laurent Cantet rendezte (1961-2024), aki más filmjeiben is társadalmi kérdésekkel foglalkozik. Mind Cantet-nak, mind François Bégaudeau-nak, a film alapjául szolgáló regény és a forgatókönyv írójának szülei tanárok voltak. Bégaudeau maga is tanár, a filmbéli osztályfőnököt, Marint is ő alakítja.

Bár az észtt filmben is történik utalás Kaspar hátrányos családi helyzetére és a dán filmben is láthatunk színesbőrű, illetve fejkendős diákot az osztályban, a francia film állítja középpontba azokat a közoktatási konfliktusokat, amelyeket a tinédzserek hátrányként jelentkező szociokulturális helyzete robbant ki. Marinnak sokféle helyzetben kell kommunikálnia: négy szemközt a diákkal, a tanári szobában, az ellenőrzőkönyv útján, nevelési értekezleten, fogadóórán, fegyelmi tárgyaláson. Szaktanárként türelmes, rugalmas és innovatív, holott az egy osztályban ülő francia anyanyelvű, másodgenerációs bevándorló, friss bevándorló diákok nyelvtudásbeli különbsége gyakorla-

tilag áthidalhatatlan: „Nem tudok annyiféle nevet választani a mondataimhoz, ahányféle náció jár az osztályba”. Irodalomórán a korosztályhoz közelálló témában, kreatív írást engedő, többféle intelligenciát mozgató feladatot ad. Osztályfőnöki munkájában azonban szembekerül a nyelv tájékoztató és meta-nyelvi funkciójának dominanciája az összes többi funkció elégtelenségével: a diákoknak még több érzelemre, közös cselekvésre, élő kapcsolatokra, az identitást megőrző önkifejezésre, alkotásra van szüksége – mindarra, amit otthon kevésbé kapnak meg.

A végső törést az okozza, hogy három diák áthágja a bevett kapcsolati szintet. Esmeralda és Louise visszaél diákképviselő szerepével, Souleymane visszaél tanuló pozíciójával. A lányok az osztályozó konferencia eredményének kiszivárogtatását bajtársiasságnak vélik, Marin szerint ez becstelenség („kurvatempó”). A lányok csak a szó előtagját értik, és feljelentik Marint az igazgatónál. Souleymane megtudja, hogy „elvágták”, amit ő bosszúnak értelem, mert az apja vissza fogja küldeni Maliba. Nem tudja fékezni indulatait, letegezi a tanárt, dulakodni kezd. Sorozatos szabálysértései miatt fegyelmi tárgyalást indítanak ellene. Marin egyszeri indulatos reakciója jegyzőkönyvbe kerül, a lányok év végére kibékülnek vele. A fegyelmi tárgyalás résztvevői – a tanárok, Souleymane és az anyja – nem tudnak egymással nevelési-oktatási partneri viszonyt kialakítani, mert kívül maradnak egymás nézőpontján: „Valójában nem az iskola rúgja ki Souleymane-t – jó ideje ő hagyott el minket”.

Az *Elfogy a levegő* (2023) moldovai Katalin első nagyjátékfilmje, amely 2017-ben Erdélyben történt, valós eseményeken alapszik. A filmet 2025 tavaszán többször is levetítették az M5 csatornán. Moldovai Katalin, aki részben a forgatókönyvíró is, 2018-ban olvasta a tanárnő történetét, amikor még a láthatáron sem voltak az iskolai érzékenyítő programok, a könyvek lefóliázása, stb. Ana, a tehetséges és ambiciózus irodalomtanárnő – nem egészen egyértelmű utasítással – házi feladatként a *Teljes napfogyatkozás* c. film megtekintését adja fel 11-es gimnáziumi tanulóinak. A legjobb verseket író diák apja, aki önkormányzati képviselő, ezt elfogadhatatlannak tartja, és panaszt tesz az igazgatónál. A tanárnő is dacol a kollégáiból alkotott fegyelmi bizottság határozatával. Fellebbezése nyomán tankerületi szintre jut az ügy, és politikai döntés születik.

A magyar játékfilmben is megfigyelhető, hogy a valós (iskolai, városi) és a virtuális térben egymásra hatva eszkalálódik a konfliktus: a gyerekek negatív kommenteket írnak az iskola honlapjára, Anához váratlanul bemennek óralátogatásra, az osztályban szülői értekezletet hívnak össze, az igazgató címlapsztorit enged megjelenni, Anától elveszik a jubileumi műsor készítését, felfüggesztik. Itt is jelen van a pedagógus egzisztenciális válsága: Anának anyagilag támogatni kell édesanyját, partnere pedig külföldi munkavállalása meghosszabbítása mellett döntött. Ebben a történetben sem közelednek a

nézőpontok: a tanárnő szerint a francia impresszionista költők magánélete hozzátartozik a tananyaghoz, az apa szerint nem.

Mint minden drámában, a szereplők vétkesek: Ana azért, mert felírja a táblára a film címét, de nem tisztázza, hogy a megnézése kötelező házi feladat vagy javító felelési lehetőség. Az apa képviselői szerepet alakít a családjában, rég elvesztette fia bizalmát. (Majdnem elveszti őt is, mert Viktor le akar ugri a tetőről.) Az igazgatónő esetében a szakmai értékrendet felülírja a politika: egy egyéni sorsnál fontosabb számára az iskola fejlesztése.

Mind a négy játékfilmben dokumentáris elem alapozza meg a fikciót, s kölcsönöz elementáris érzéki erőt (Király 2010: 63). A nyitott narratívák ugyanakkor a fikció jellemzői. Az egymással szemben álló Joosef és Kaspar együttes öngyilkosságot akar elkövetni, de Kaspar nem tudja elsütni a homlokához szorított pisztolyt, az életet választja.

Peter halotti torán Martin valószínűleg a feleségével sms-ezik („toi aussi, tu me manques”), majd a három kolléga lemegy a kikötőbe, és együtt mulat a fehérsapkásokkal. Közben *Scarlet Pleasure: What a Life (what a wonderful life)* szól a hangsvámban.

A tanév végén a francia diákok és a tanárok együtt fociznak az iskolaudvarban, majd a kamera az üres osztályterem padjait, székeit pásztázza.

Ana összepakolt és úton van. Autóvezetés közben elbóbiskol, de nem karambolozik. Nem tudjuk, hová tart, csak azt látjuk, hosszú az út.

Az iskola mindig is az egyenlő volt az étellel. Nemcsak az ifjúság, hanem az öregség színhelye is. Annak érdekében kell észbe vennünk Bábelt, hogy az életúton kevesebb vagy kevésbé súlyos veszteségek ériék a nevelésre-oktatásra szövetkezett partnerokat. Nem nézhetjük el a nyílt agressziót, hiszen az emberi kultúra, nyelv, akár evolúciós megugrás, akár nem (Balázs 2021: 27) mégiscsak az ég felé tör. Be kell látnunk, hogy a mai elmagányosodott, keresőmotorok által kihasznált generációnak nem ismeretközlésre, hanem közösséget teremtő, biztonságot, szeretetet adó nyelvre van szüksége (Balázs 2023, 2024). A középfokú oktatásnak viszont tétje van, hiszen végpontja az egyetlen kimeneti vizsga, az érettségi. Tanárnak, diáknak, szülőnek valahogy egység-re kell jutni önmagával és másokkal is, otthonosan kell érezni magát a szülőföldjén vagy a választott hazában. A családnak utat kell mutatni a nyelvhez, a tanárnak utat kell mutatni a nemzeti nyelvhez. „Nem úgy, hogy feladjuk önmagunkat, hanem úgy, hogy elfogadjuk egymást” (Korzenszky 2024: 27).

Források:

- Az osztály (Klass, 2007) film. <https://videa.hu/videok/film-animacio/az-osztaly-2007-film-animacio-lAeBWXqho1Lea22P> (Utolsó megtekintés 2025.03.09)
- Az osztály / Klass (2007) blog. 2012. június 8. https://smokingbarrels.blog.hu/2012/07/08/frog_az_osztaly_2007 (Utolsó megtekintés 2025.03.09)
- Az osztály (Entre les murs, 2008) film. <https://videa.hu/videok/emberek-vlogok/az-osztaly-francia-filmdrama-2008-gyerekek-iskola-lelki-segitsegnyujtas-iubxNEqq7WixQXIH> (Utolsó megtekintés 2025.04.22)
- Laurent, Cantet. https://en.wikipedia.org/wiki/Laurent_Cantet (Utolsó megtekintés 2025.04.22)
- H. Tóth István: Érzések, gondolatok az osztály című film kapcsán. Hozzászólás a 3. zamárdi szabadegyetemen. 2024.09.30.
- Még egy kört mindenkinek (Druk, 2020) film. <https://videa.hu/videok/film-animacio/meg-egy-kort-mindenkinek-2020-dan-film-drama-Lb3CosHQ5Tj79YJT> (Utolsó megtekintés 2025.03.09)
- Ilmar, Raag. https://en.wikipedia.org/wiki/Ilmar_Raag. (Utolsó megtekintés 2025. 04. 22)
- Finn, Skårderud. https://en.wikipedia.org/wiki/Finn_Sk%C3%A5rderud (Utolsó megtekintés 2025.04.22)
- Szőke Luca: Meghurcolták a tanárt, most mindenki láthatja a történetét. <https://index.hu/kultur/2023/10/31/moldovai-katalin-interju-elfogy-a-levego-magyar-film-lmbtq-nfi/>
- Thomas, Vinterberg. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Vinterberg (Utolsó megtekintés 2025. április 22)

Hivatkozott szakirodalom

- Balázs Géza 1987a. Sátorfirkálások. ELTE: Budapest. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 34.)
- Balázs Géza 1987b. A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon. Magyar Nyelvőr, 330–8.
- Balázs Géza 1994. Beszélő falak. Ötszáz különféle graffiti, 1980–1990. ELTE, Budapest. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 64.)
- Balázs Géza 2009. Az informatika hatása a nyelvre. 23-42. In. Bárdosi Vilmos szerk.: Quo vadis philologia temporum nostrorum? Korunk civilizációjának nyelvi képe, Tinta, Budapest
- Balázs Géza 2015. Netfolklor – intermedialitás és terjedés. Replika. Társadalomtudományi folyóirat 1-2. (90-91. szám) 171–186.
- Balázs Géza 2020. Nyelvszokások. A nyelvszokások mint szimbolikus cselek-

- vések. Inter-IKU, Budapest.
- Balázs Géza 2021. A művészet és a nyelv születése. Szemiotika, művészetelmélet, antropológiai nyelvészet. MNYKNT-IKU. Budapest.
- Balázs Géza 2023. Az iGenerációról, a netnemzedékről és az evolúciós megszaladásról. 235–242. In: Az internet népe. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- Balázs Géza 2024. Szélárnyékban. Művészetkritikai írások. Inter—IKU, Budapest.
- Balázs Géza 2025. A legjobb szándékok ellenére. E-nyelv Magazin, 2025. 05. 29. <https://e-nyelvmagazin.hu/2025/05/29/balazs-geza-a-legjobb-szandekok-ellenere/>
- Balázs Géza–Dede Éva 2021. Agresszió és nyelvhasználat. IKU. Budapest.
- Csepeli György 2025. Mentális klímaváltozás. E-nyelv Magazin, 2025. 05. 29. <https://e-nyelvmagazin.hu/2025/05/29/csepeli-gyorgy-mentalis-klimavaltozas/>
- Eco, Umberto 2015. Bábeli beszélgetés. In: bábeli beszélgetés – minimálnapló. Európa Könyvkiadó. Budapest.
- Gózon Ákos 2024. Bábel. Bevezető. In: Nagy Dániel (szerk.): Bábel. Kultúra, tudomány, művészet. Bolyai Műhely Alapítvány. Budapest. 5-6.
- H. Tóth István 2025. Nem jó világ az iskola. E-nyelv Magazin, 2025. 05. 29. <https://e-nyelvmagazin.hu/2025/05/29/h-toth-istvan-nem-jo-vilag-az-iskola/>
- Király Jenő 2010. A film szimbolikája. A filmkultúra filozófiája és a filmalkotás szemiotikai esztétikája. 1. rész. Kaposvári Egyetem Művészeti Kar Mozgóképkultúra Tanszék. Magyar Televízió Zrt.
- Korzenszky Richárd 2024. Pütkösdi liget. In: Nagy Dániel (szerk.): Bábel. Kultúra, tudomány, művészet. Bolyai Műhely Alapítvány. Budapest. 27-32.
- Trencsényi-Waldapfel Imre 1964. Bevezetés. In: Trencsényi-Waldapfel Imre (szerk.): Bábel tornya. Az ókori Közel-Kelet mítoszai és mondái. Móra Ferenc Könyvkiadó. Budapest. 5-23.

